

Urszula Cieraszevska
Biblioteka Główna Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie
cieraszu@uek.krakow.pl
Helena Gałek
Biblioteka Politechniki Krakowskiej
galek@biblos.pk.edu.pl

Liczymy e-zasoby

Streszczenie: Na podstawie doświadczeń bibliotek uczelni technicznej i ekonomicznej autorki podejmują próbę odpowiedzi na pytania: czy wszystkie statystyki zasobów elektronicznych użytkowanych w bibliotekach odzwierciedlają rzeczywisty stan ich wykorzystania oraz czy mogą one stanowić jedyną podstawę do określenia polityki gromadzenia zasobów elektronicznych? Jakie rodzaje statystyk są udostępnione na platformie wydawcy, a jakie biblioteki tworzą same lub za pomocą innych narzędzi np. systemu HAN?

Słowa kluczowe: gromadzenie zbiorów elektronicznych, standardy statystyczne, statystyki wykorzystania e-zasobów

Problemy występujące podczas obliczania różnego rodzaju statystyk zasobów elektronicznych nie są niczym nowym. Każdy pracownik biblioteki zajmujący się na co dzień serwisami czasopism, bazami danych czy e-bookami napotyka je na swojej drodze. Od samego początku pojawienia się publikacji elektronicznych statystyka stanowiła nie lada wyzwanie dla wydawców.

Do dnia dzisiejszego wprowadza się różnego rodzaju zmiany czy udogodnienia oraz ujednolicone standardy statystyczne. Jednym z najczęściej wykorzystywanych standardów jest COUNTER (Counting Online Usage of Networked Electronic Resources)¹ – międzynarodowa inicjatywa znormalizowanych statystyk wykorzystania elektronicznych źródeł informacji dostępnych on-line. Inicjatywa ta powstała w 2002 r. z myślą o ułatwieniu wymiany informacji pomiędzy bibliotekami, wydawcami i pośrednikami zarówno w przypadku standardowych zasobów bibliotecznych, tj. czasopism, baz danych, książek, jak i rzadziej spotykanych treści multimedialnych. Czwarta wersja tego standardu *4 of the COUNTER Code of Practice for e-Resources*, zawiera szereg zmian. Jedną z istotniejszych jest zastąpienie dwóch oddzielnych wzorców statystyk jednym standardem dla e-czasopism, e-książek i baz danych. W październiku 2015 r. pojawiły się dwie nowe statystyki dla baz danych i platform *Result Clicks* (liczba oglądanych metadanych rekordu bez względu, czy były one dostępne z wyników wyszukiwania/przeglądania na danej platformie, czy też poza nią) i *Record Views* (liczba kliknięć na rezultaty wyświetlone w wynikach wyszukiwania/przeglądania).

¹ *News and Activities* [on-line] [dostęp 02.11.2015]. Dostępny w: <http://www.projectcounter.org/>.

dania znajdujących się na danej platformie), które zastąpiły nieco przestarzałe rodzaje *Sessions* i często niejednoznaczne *Searches*.

Oprócz statystyk COUNTER biblioteki wykorzystują również inne rodzaje zestawień oraz list rankingowych dostępnych na stronach dostawców, a także statystyki tworzone na własny użytek. Większość obecnie dostępnych kryteriów statystycznych jest ujednoczona dla poszczególnych rodzajów e-zasobów. W przypadku zasobów bibliograficzno-abstrakcyjnych wykorzystuje się liczbę wejść lub sesji, w przypadku zasobów pełnotekstowych najważniejsza jest liczba pobrań pełnego tekstu. Jednak i tu powstają problemy, gdyż zdarzają się kryteria statystyczne inaczej rozumiane przez poszczególnych wydawców lub niedoprecyzowane. I tak np. w przypadku serwisu Wiley Online Library kryterium „request” jest rozumiane jako wejście do pełnego tekstu w formacie PDF lub/i HTML za wyjątkiem użycia podwójnego kliknięcia myszą², w przypadku serwisu EBSCO jest to kliknięcie w odnośnik do pełnego tekstu pod znalezionym artykułem³. Podobnie jest w przypadku kryterium „search”, gdzie serwis IEEE Xplore ściśle zawęża kryterium do użycia przycisku search⁴, zaś Wiley Online Library do użycia każdej z możliwych opcji wyszukiwawczych, takich jak: wyszukiwarka czy wyszukiwanie w słownikach i encyklopediach⁵. Najmniej konkretna jest definicja EBSCO, gdzie kryterium to określa się po prostu jako przeprowadzenie wyszukiwania przez użytkownika⁶.

Część dostawców treści elektronicznych w swoich produktach oferuje dodatkowo listy rankingowe, które pozwalają zorientować się w najczęściej wpisywanych frazach wyszukiwawczych, np. IBUK Libra, lub tytułach cieszących się największą popularnością wśród użytkowników bibliotek, np. statystyka „Top 10 journals” bazy ACS Publications.

Najpopularniejsze tytuły w bazie IBUK Libra wśród użytkowników Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, mające ponad tysiąc wyświetleń, to: *Podstawy marketingu, Rynki, instrumenty i instytucje finansowe* oraz *Komunikacja marketingowa. Modele, struktury, formy przekazu*. W przypadku Biblioteki Politechniki Krakowskiej są to *Kotły; Technologie bioenergetyczne. Monografia* i *Podstawy biotechnologii przemysłowej*, wyświetlane powyżej 240 razy każdy. Najpopularniejsze frazy wpisywane przez użytkowników UEK w bazie IBUK Libra to: tokarski; rozwój a wzrost gospodarczy oraz bezrobocie, zaś w Bibliotece PK: wentylacja, all i uczyć z pasją.

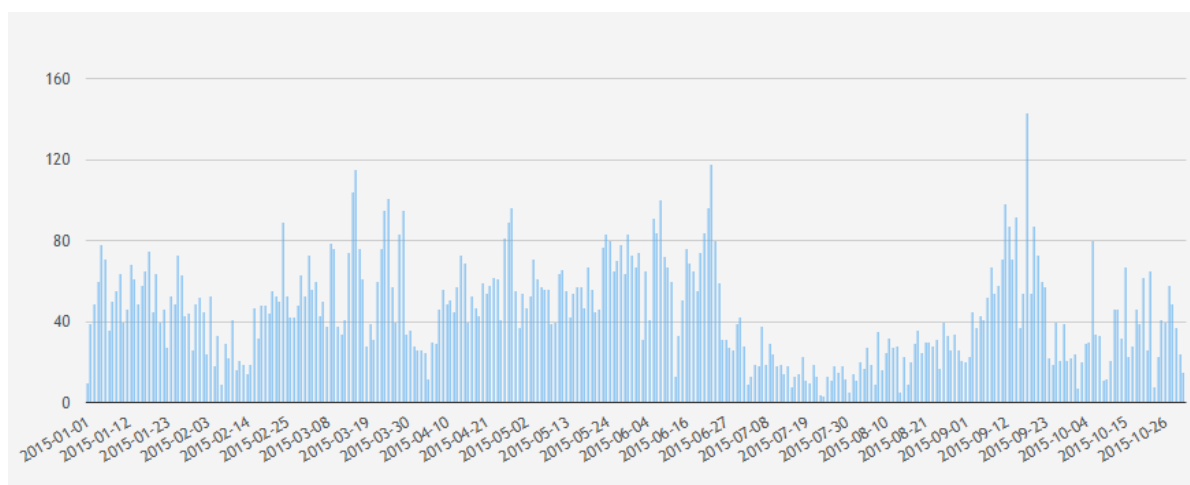
² *Wiley Online Library Usage Reporting. Guide to WOL usage reporting* [on-line] [dostęp 02.11.2015]. Dostępny w: http://media.wiley.com/assets/7017/98/Wiley_Online_Library_Guide_to_Usage_Reporting.pdf.

³ *EBSCO PUBLISHING – EBSCOAdmin Reports – Glossary of Terms* [on-line], [dostęp 02.11.2015]. Dostępny w: <http://eadmin.ebscohost.com/EAdmin/Help/Reports/AdminReportsGlossary.html>.

⁴ *Glossary* [on-line] [dostęp 02.11.2015]. Dostępny w: <https://www.mpsinsight.com/ieee/faq/Lcollapsethree02>.

⁵ *Wiley Online Library Usage Reporting. Guide to WOL usage reporting* [on-line], [dostęp 02.11.2015]. Dostępny w: http://media.wiley.com/assets/7017/98/Wiley_Online_Library_Guide_to_Usage_Reporting.pdf.

⁶ *EBSCO PUBLISHING – EBSCOAdmin Reports – Glossary of Terms* [on-line] [dostęp 02.11.2015]. Dostępny w: <http://eadmin.ebscohost.com/EAdmin/Help/Reports/AdminReportsGlossary.html>.

Rys. 1. Statystyka wykorzystania IBUK Libra – BG UEK, rok 2015

Źródło: IBUK Libra [on-line] [dostęp 2.11.2015]. Dostępny w: <http://raporty.libra.ibuk.pl/pl/user/login>⁷.

Z całą pewnością dużą trudność stanowią statystyki wykorzystania zasobów licencjonowanych w ramach Wirtualnej Biblioteki Nauki. Interdyscyplinarne Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego podaje statystyki z rocznym opóźnieniem. W chwili obecnej statystyki za rok 2015 dostępne są tylko dla jednej z ośmiu licencji (Web of Science). Zebranie i przeanalizowanie tych statystyk zabiera również sporo czasu, gdyż trzeba przejrzeć wyniki z każdego miesiąca, odnaleźć w nich swoją instytucję, a następnie je zsumować. Czasami zdarza się, że instytucji nie ma na liście, np. w przypadku BG UEK w ponad połowie raportów, co może być zwykłym błędem, bądź też brakiem przeprowadzonych w danym miesiącu wyszukiwań. W przypadku pozostałych dostępów na podstawie licencji narodowych podane są wyniki z ubiegłych dwóch lat, tj. 2013 i 2014. Pomimo tych samych wartości, tzw. „średniej tygodniowej” dla wszystkich instytucji, trudno porównać dane z innymi zasobami subskrybowanymi przez bibliotekę. Podanie liczby pobranych tekstów, przeszukiwań czy też sesji w ułamkach dziesiętnych może budzić wątpliwości, zwłaszcza gdy po przemnożeniu „średnich tygodniowych” przez liczbę tygodni w roku nadal nie otrzymuje się liczby całkowitej, np. w przypadku Politechniki Krakowskiej z serwisu ScienceDirect w 2014 r. pobrano 11965,2 pełnych tekstów, zaś użytkownicy Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie przeprowadzili w bazie w Scopus 2002 r. wyszukiwania w 764,4 sesjach.

Problemem jest również porównywanie statystyk w obrębie serwisów e-booków. Polska baza IBUK Libra podaje liczbę otwarcia tytułów książek oraz liczbę otwartych stron, baza Knovel podaje liczbę obejrzanych sekcji (może to być rozdział lub interaktywne narzędzie (np. wykres, równanie), zaś ebrary liczbę tytułów i otwartych stron. Na pracownika biblioteki czekają więc same wyzwania w tym zakresie.

Próba ujednoczenia statystyk w obrębie jednej instytucji może być wykorzystanie zewnętrznych oprogramowań, jak choćby zintegrowane wyszukiwarki lub system HAN (Hid-

⁷ IBUK Libra raporty. Strona administracyjna dostępna tylko dla subskrybentów

den Automatic Navigator)⁸. HAN jest oprogramowaniem pozwalającym zdalnie łączyć się z licencjonowanymi sieciowymi źródłami informacji. Daje możliwość korzystania z zasobów elektronicznych z komputerów zlokalizowanych w obrębie uczelni oraz spoza niej, tzw. zdalnego dostępu. Dzięki udostępnianiu poprzez jeden system wielu baz możliwe jest ujednoczenie statystyk ich wykorzystania. HAN pozwala na obliczanie statystyk dla pogrupowanych źródeł elektronicznych (książki, czasopisma, bazy danych), stacji roboczych (komputery publiczne, uczelniane) lub użytkowników (wydziały, administracja). Grupowanie według użytkowników przeprowadzane jest automatycznie w momencie logowania użytkownika. Dzięki czemu można w prosty sposób uzyskać statystykę użytkowania źródeł elektronicznych w rozbiciu, np. na poszczególne wydziały. Po odpowiednim zdefiniowaniu można sprawdzić najbardziej popularne rodzaje dokumentów, np. pliki PDF, HTML, DOC, szablony linków wyszukiwania (search).

Zintegrowane wyszukiwarki np. Summon firmy Proquest czy EDS firmy EBSCO pozwalają również uzyskać dane statystyczne w obrębie jednej uczelni. Należy pamiętać, że wyszukiwarki zwiększają liczbę sesji i wyszukiwań w każdej bazie. Wymiernym kryterium jest więc liczba pobrań pełnych tekstów oraz wyświetleń abstraktów. W przypadku wyszukiwarki EDS możemy również sprawdzić liczbę wyszukiwań z urządzeń mobilnych, które coraz częściej wykorzystywane są przez użytkowników bibliotek. Możemy również sprawdzić liczbę pobranych tekstów czy abstraktów w obrębie poszczególnych baz danych (zarówno subskrybowanych, jak i dostępnych w ramach inicjatywy Open Access), które zostały włączone do przeszukiwanych zasobów wyszukiwarki.

Database Name	Year	Sessions	Searches	Requests								
				Total Full Text	PDF Full Text	HTML Full Text	Image/Video	Abstract	Smart Link To	Smart Link From	Custom Link	
ABC-CLIO Social Studies Databases, Academic Edition	2015	8224	17598	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ABC-CLIO Social Studies Databases, School Edition	2015	8224	17598	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Academia	2015	8224	17605	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Academic OneFile	2015	8230	17820	0	0	0	0	124	0	53	100	0
Academic Search Complete	2015	8863	18724	1122	1058	64	0	800	58	6	87	0
Academic Search Complete -- Publications	2015	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0
AccessAnesthesiology	2015	8224	17597	0	0	0	0	0	0	0	0	0
AccessEmergency Medicine	2015	8224	17598	0	0	0	0	0	0	0	0	0
AccessEngineering	2015	8224	17805	0	0	0	0	24	0	0	7	0
Accessible Archives	2015	8224	17597	0	0	0	0	0	0	0	0	0
AccessMedicine	2015	8224	17598	0	0	0	0	1	0	0	1	0
AccessPediatrics	2015	8224	17598	0	0	0	0	0	0	0	0	0
AccessPharmacy	2015	8224	17598	0	0	0	0	0	0	0	0	0
AccessScience	2015	8224	17829	0	0	0	0	0	0	0	0	0
AccessSurgery	2015	8224	17597	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ACLS Humanities E-Book	2015	8224	17602	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Rys. 2. Statystyka wyszukiwarki EDS EBSCO wg e-zasobów – BPK, rok 2015

Źródło: EBSCO admin [on-line] [dostęp 2.11.2015]. Dostępny w: <http://eadmin.ebscohost.com/eadmin/login.aspx>⁹.

⁸ Information [on-line] [dostęp 02.11.2015]. Dostępny w: <http://www.hh-han.com/en/default.cfm>.

⁹ EBSCO admin. Strona administracyjna dostępna tylko dla subskrybentów

W Bibliotece Politechniki Krakowskiej stosuje się również licznik wejść do poszczególnych baz bezpośrednio ze strony domowej biblioteki. Wyniki uzyskane tą drogą stanowią wstępne tło do dyskusji nt. preferencji użytkowników podczas obrad Rady Bibliotecznej. Niestety, wymienione rozwiązania nie są pozbawione wad. Od kilku lat bazy i serwisy elektroniczne umożliwiają użytkownikom uczelni zakładanie kont indywidualnych, co z jednej strony ułatwia im zarządzanie wyszukanymi materiałami oraz ustawionymi alertami, z drugiej strony utrudnia bibliotekarzom gromadzenie statystyk na podstawie zewnętrznych programów. Każde wejście spoza IP uczelni (w przypadku systemu HAN) czy strony biblioteki (zintegrowana wyszukiwarka, licznik wejść PK) nie jest odznaczone w statystykach, co powoduje zaburzenie jednolitości statystyk. W takim wypadku bibliotekarz ponownie musi wrócić do przeglądania statystyk w poszczególnych e-zasobach, o ile takowe są dostępne, i ponownie napotkać na niejednolite określenia kryteriów statystycznych. Należy także pamiętać o poprawnym skonfigurowaniu wymienionych narzędzi, aby wykluczyć błędy w zliczaniu danych, np. porównanie statystyk pobranych plików PDF z bazy OECD iLibrary w BG UEK dostępnej bezpośrednio w bazie (statystyka w formacie COUNTER) oraz w systemie HAN (standardowa forma statystyki). Jedną z najważniejszych zmiennych, mającą wpływ na niemożność dokonania porównania, był zapis linku. System HAN wszelkie informacje o zasobie pobiera z linku o zapisie „nazwa pliku.pdf”, oznacza to, że link musi być zakończony rozszerzeniem „pdf”, aby trafić do statystyki. Niestety, pliki w bazie OECD iLibrary mają odmienny zapis, tj. „nazwa pliku.pdf?zmienne”. Na szczęście możliwości dostosowania systemu HAN do własnych potrzeb biblioteki oraz poszczególnych serwisów są bardzo szerokie. Należy jednak pamiętać, aby po każdej zmianie interfejsu przez dostawców dokonać ponownego sprawdzenia wszystkich reguł i wprowadzić potrzebne zmiany.

Reasumując, statystyki mogą stanowić pomoc w podejmowaniu decyzji o tym, co gromadzimy, jednak nie mogą być czynnikiem decydującym. Może się zdarzyć, że mało wykorzystywana baza będzie cały czas subskrybowana przez bibliotekę ze względu na jakość i unikatowość danych w niej zawartych. Oczywiście, bibliotekarze mają również do pomocy różnego rodzaju wskaźniki funkcjonalności bibliotek¹⁰, za pomocą których mogą precyzować decyzje. Dla porównania koszt sesji w bazie IBUK Libra w 2015 r. wynosi: w BG UEK - 4,11 zł, zaś w BPK - 7,02 zł¹¹.

Możliwość śledzenia statystyk pozwala na zorientowanie się w preferencjach użytkowników, a także wykorzystaniu zasobów na tle uczelni z całej Polski. Niestety, różnorodność kryteriów oraz narzędzi udostępniających statystyki uniemożliwia podejmowanie w pełni uzasadnionych decyzji w sprawie gromadzenia zasobów elektronicznych. Statystyki są natomiast niezmiernie pomocne w porównywaniu baz podobnych tematycznie, co jest szczególnie istotne w obecnej sytuacji, gdy budżet na zakup źródeł elektronicznych zmniejsza się z roku na rok, a los licencji narodowych jest ciągle niepewny.

¹⁰ BS ISO 11620:2008. *Information and documentation – Library performance indicators* [on-line] [dostęp 02.11.2015]. Dostępny w: http://portal.psz.utm.my/psp/wp-content/uploads/2012/08/BS_ISO11620_2008.pdf

¹¹ Liczone wg wzoru koszt subskrypcji / liczba sesji w roku obliczeniowym.

Bibliografia:

1. *BS ISO 11620:2008. Information and documentation – Library performance indicators* [on-line] [dostęp 02.11.2015]. Dostępny w: http://portal.psz.utm.my/psp/wp-content/uploads/2012/08/BS_ISO11620_2008.pdf.
2. *EBSCO admin. Strona administracyjna dostępna tylko dla subskrybentów* [on-line] [dostęp 02.11.2015]. Dostępny w: <http://eadmin.ebscohost.com/eadmin/login.aspx>.
3. *EBSCO PUBLISHING – EBSCOAdmin Reports – Glossary of Terms* [on-line] [dostęp 02.11.2015]. Dostępny w: <http://eadmin.ebscohost.com/EAdmin/Help/Reports/AdminReportsGlossary.html>.
4. *IBUK Libra raporty. Strona administracyjna dostępna tylko dla subskrybentów* [on-line] [dostęp 02.11.2015]. Dostępny w: <http://raporty.libra.ibuk.pl/pl/user/login>.
5. *Information* [on-line], [dostęp 02.11.2015]. Dostępny w: <http://www.hh-han.com/en/default.cfm>.
6. *Glossary* [on-line] [dostęp 02.11.2015]. Dostępny w: <https://www.mpsinsight.com/ieee/faq/Lcollapse02>.
7. *News and Activities* [on-line] [dostęp 02.11.2015]. Dostępny w: <http://www.projectcounter.org/>.
8. *Wiley Online Library Usage Reporting. Guide to WOL usage reporting* [on-line] [dostęp 02.11.2015]. Dostępny w: http://media.wiley.com/assets/7017/98/Wiley_Online_Library_Guide_to_Usage_Reporting.pdf.